

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תובב"א

סעודה שלישית

עקב תשב"ז (חלק ה)

בעיר שערן ספרינגס נ.י.

וְשָׁמַר ה' אֱלֹקֶיךָ לְךָ אֶת הַבְּרִית וְאֶת הַחֶסֶד

• ביאור פירוש הרשב"ם: בפסוק וְהָיָה עִקֵּב, ופסוק שְׁמֵר הַבְּרִית וְהַחֶסֶד לְאֵלֶיךָ דָּוָר, שהקב"ה ממתין עם קיום ההבטחה עד אלף דור, שיהיה הדור זכאי וראוי • הקדמת הבה"נ: כל ב' שנים נקרא דור חדש, ואלף דור הם ב' אלפים שנה • פליתי: הקדמת ביאת אליהו הוא רק כשהגאולה הוא 'בעתה', ולא כשהוא בבחינת 'אחישנה' • הדורות מתמעטים והולכים במדרגתם, ולא אֶכְשָׁר דְּרִי • אלף הרביעי הוא הזמן של עמידת הב' בתי מקדשות • עיקר גזירת ושבועת הגלות היתה על האלף החמישי בשביל חטאים של דורות שלפניהם, והיה נצרך להגאולה תשובה גדולה, ושישובו מעצמם. אבל כאלף הששי כבר זמן הקץ, וסני בתשובה קטנה, ובאתערותא דלעילא, או יחזרו בתשובה על ידי כח השפעתם של אליהו ומשיח •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ו לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

צו מנדב זיין רופט: 1-718-388-5519 | אויטאמאטיש דורך קרעדיט קארד: 845-366-2793 #1700

13 מינוט מתוך 72 קלאר ★ ★ ★ ★

לשון קדשו - קונטרס רמז (חלק ה)

לשון קדשו:

929-522-1515

ארץ ישראל: 072-3275205

ענגלאנד: 0330-350-3110

פעקס: 718-650-2970

דרוק 1 דערנאך 830 פאר די רעקארדינג פון די וואך. פאר הערות דרוק 3

קול אוצר יהודא ברוקלין: 718-298-4641

ארץ ישראל: 072-2223419

79 → 2 → 5 → 3 → 27.5

• וְהָם יַעֲלוּ לְזָכְרוֹן •

הרה"ח השכים באשמורת לעבודת הבורא,

ממייסדי הביקור חולים דסאטמאר,

ואדוק ודבוק לרביה"ק זי"ע

רבי אברהם שמואל ז"ל

ענגלענדער

ב"ר ברוך בלב ז"ל הי"ד - נפטר כ"ב אב תשע"א

הרה"ח המפואר, מתאבק בעפר רגלי הצדיקים מתלמידיו
רביה"ק זי"ע, עסק בתורה, וקבע שיעורים בספה"ק אורח"ק

רבי חיים משה ז"ל בינער

ב"ר יקותיאל זלמן ז"ל - נפטר כ' אב תשס"ג

חונתו האשה החשובה, מרת חנה מלכה ע"ה

ב"ר חיים יעקב ז"ל - נפטר ט' אב תש"פ

אשה יראת ה', החשובה והצנועה

מרת צבי רעכיל ע"ה וויינשטאק

ב"ר אליעזר הלוי ז"ל - אשת הרה"ח ר' יוסף ז"ל

נפטר כ"א אב תשע"ז

הרב החסיד רבי

שמואל בנימין ע"ה סופר

ב"ר מרדכי אפרים פישל ז"ל

נפטר כ' אב תשס"ב

האשה החשובה מרת

הענדל ע"ה פאזנער

ב"ר יחזקאל הכהן ז"ל

אשת בלעלח"ט הרה"ח ר' דוד שליט"א

נפטר י"ח אב תשפ"ה

הרב החסיד רבי

משה יצחק ז"ל לעוויןער

ב"ר יודא ארי' ז"ל הי"ד

נפטר י"ז אב תש"פ

האשה החשובה מרת

הינדא ע"ה מויזקאפף

ב"ר חיים צבי ז"ל

אשת ר' משה ז"ל

נפטר כ"ג אב תשע"ז



♦ הר"ר חיים שמואל ז"ל שפילמאן ב"ר שלמה אליעזר ז"ל, כ"א אב תשפ"ד ♦

♦ הר"ר חיים דוב (בער) ז"ל מייזעלס בן יבדלח"ט הר"ר תנני' יו"ט (ליפא) הי"ד, י"ח אב תשפ"ג ♦

♦ מרת שרה ב"ר יהודא ע"ה זילבערשטיין, אשת ר' חיים דוב (בערל) ז"ל, כ"ג אב תשס"ג ♦

הר"ר משה אפרים ב"ר ארי' ז"ל הערשקאוויטש - חונתו מרת שפרה יענטא ע"ה ב"ר משה יודא ז"ל

♦ מרת חיה רבורה ב"ר מאיר ע"ה וויינשטאק, כ"ז מבת תשפ"ו ♦ הר"ר יקותיאל יודא ע"ה ב"ר קלונימוס קלמן הי"ד, כ"ב ניסן תשפ"ו ♦

וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמָעוֹן אֶת הַמְשָׁפְטִים הָאֵלֶּה וְשִׁמְרָתָם וְעֲשִׂיתָם אֹתָם, וְשָׁמַר ה' אֱלֹקֶיךָ לְךָ אֶת הַבְּרִית וְאֶת הַחֶסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם.

לב

ביאור פירוש הרשב"ם בפסוק וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמָעוֹן

הקדמה לקושיא בר-כו

איך וועל קודם זאגן [ביאור בדברי הראשונים שבפסוק וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמָעוֹן]. צווישן די אלע פֿשְׁטִים [שבפסוק זה] איז דאָ דער רשב"ם אין יענע וואָכעדיגע סדרה, אין [סוף] ואתחנן^א. און די בעלי התוספות^ב ברענגען אויך דעם [פירוש שכתב] רשב"ם. און באמת איז עס אַ דָּבָר פֿלאַ.

לג

ברשב"ם מפרש דקאי אדלעיל בסוף פרשת ואתחנן, שהוכיח שם שהקב"ה שומר את הברית והחסד לאלף דור, והכוונה שממתינ עם הגאולה והבטחת קיום האבות על דור כשר וזכאי, עד אלף דור. ועל זה ממשיך הכתוב וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמָעוֹן וגו', שתהיו דור זכאי, אזי וְשָׁמַר ה' אֱלֹקֶיךָ 'לך', שיתקיים הבטחת חסד האבות לדור ההוא, ולא יתאחר עוד. וכן פירשו התוספות

זאָגט ער פֿשֿט [והרשב"ם, דהנה כתיב בסוף ואתחנן] לֹא מִרְבָּכֶם מִכָּל הָעַמִּים וגו', כִּי מֵאַהֲבַת ה' אֹתְכֶם וּמִשְׁמָרוֹ אֶת הַשְּׁבִיעָה וגו'. וַיִּדְעַתְּ כִּי ה' אֱלֹקֶיךָ הוּא הָאֱלֹקִים, הֵקֵל הַנֶּאֱמָן שִׁמְר הַבְּרִית וְהַחֶסֶד לְאַהֲבָיו [וְלִשְׁמָרִי מִצֻּוֹת] לְאַלְפֵי דוֹר.

זאָגט דער רשב"ם, אַז דאָס איז נִמְשָׁךְ [בכאן אדלעיל], ס'איז [אלעס] איין הִמְשָׁךְ. דער בּוֹרָא כָּל עוֹלָמִים האָט געזאָגט, איך האָב דיר געגעבן [אין] מוֹרִישִׁי געווען [את הארץ] דורך די שְׁבוּעָה [שנשבעתי להאבות]. ואם תאמר וועסטו וועלן זאָגן, אַז ס'איז אַ שְׁבוּעָה, נו דאַרפסט דאָךְ נישט אָפֿהיטן קיין מִצֻּוֹת, וואָרן דער בּוֹרָא כָּל עוֹלָמִים וועט דאָךְ מוזן האַלטן די שְׁבוּעָה, ער וועט דיר 'אַזוי אויך' געבן.

זאָגט ער ניין, אַז דו וועסט נישט האַלטן, וועסטו נישט האָבן. איי די שְׁבוּעָה? דער בּוֹרָא כָּל עוֹלָמִים וועט וואַרטן ביז צו אַ גוט דור, ביז ס'וועט זיין אַן אַנדער דור, לְאַלְפֵי דוֹר, ער וועט וואַרטן ביז אַלְפֵי דוֹר. אפילו ביז אַלְפֵי דוֹר וועט מען וואַרטן, און ס'זאָל אַ קיום האָבן [השבועה לבסוף]. אַזוי אַז די שְׁבוּעָה איז נאָר אין אַ גוט דור, אין אַ דור פֿשר. אַזוי טייטשט דער רשב"ם. און תוספות ברענגט עס אויך צי, די בעלי התוספות.

^א ברשב"ם סוף ואתחנן (ו, ט): וַיִּדְעַתְּ כִּי ה' אֱלֹקֶיךָ הוּא [הָאֱלֹקִים] וגו'. כלומר ושמא תאמרו הואיל ונשבע לאבותינו לתת לנו את הארץ, למה הוצרכנו לשמור מצותיו, כי יעשה מה שהבטיח מכל מקום. על זאת אני משיב לכם, כי אם לא תשמרו מצותיו לא תירשו את הארץ, והוא לא יעבור על שבועתו, כי זו היא מדותיו, שומר וממתינ את הברית והחֶסֶד שנשבע לאבות לקיים מה שהבטיח, עד אֶלְפֵי דוֹר, לאותו דור שיהיו אוהביו וְשִׁמְרֵי מִצֻּוֹתיו. וזהו שאמר לפנינו ומסיים את דבריו וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמָעוֹן וגו' וְשָׁמַר ה' אֱלֹקֶיךָ 'לך' את הברית וְאֶת הַחֶסֶד, 'לך' ישמרנה, ולא ימתין עד אֶלְפֵי דוֹר. • וּמִשְׁלֵם לְשָׂנְאָיו אֶל פְּנֵיו, גמול חטאתיו אֶל פְּנֵיו בחייו, לו ולבניו עד דור רביעי, זהו לא יֵאָחַר, או בחייו, או עד רבעים, זהו פשוט. וזו היא מדה טובה מרובה ממדת פורעניות, שעל החטאים לא יענש מרביעי ואילך, אבל גמול החסדים אע"פ שחוטאין מאה דורות, צדיק אחד תעמוד צדיקתו אף לדור אחרון של אלף דור שימצא תמים. [וראה עוד להלן בהערה ד].

^ב בדעת זקנים לבעלי התוספות סוף ואתחנן (ו, ט): וּמִשְׁלֵם לְשָׂנְאָיו אֶל פְּנֵיו. כלומר לאותם שהם שונאיו, מיד משלם להם גמול מעשה ידיהם, ולא יֵאָחַר לְשָׂנְאָיו. לכן וְשִׁמְרָתָם אֶת הַחֻקִּים וגו' (שם, יא). וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמָעוֹן, כלומר אם תעשו כן וְשִׁמְרָתָם [ועשיתם את המשפטים האלה], וְשָׁמַר ה' אֱלֹקֶיךָ 'לך' מיד אֶת הַבְּרִית וְאֶת הַחֶסֶד, לא ימתין לאלף [דור], אלא לך ישלם זה הגמול הטוב. כי הראשון לשמוע המצות, יהיה ריוז ונשכר.

לד

נאָר דאָ אין פרשת עקב זאָגט דאָך תוספות² [פֿשט אחר, וכפירוש רש"י דקאי על] מצות שאדם דש בעקביו. דאָ גייט ער אנדערש.

און דער רשב"ם זאָגט [דאָ] אויך די זעלבע [כבסוף ואתחנן. שמפרש כאן] וְהָיָה עֶקֶב תִּשְׁמְעוּן אֶת הַמְּשָׁפְטִים הָאֵלֶּה, וועט זיין וְשִׁמְרָה ה' אֱלֹהֶיךָ לְךָ, ער וועט עס פֿאַר דיר אָפּהיטן דעם בְּרִית, וְאֵת הַחֶסֶד. און חלילה אַז דו וועסט נישט האַלטן [הַמְּשָׁפְטִים הָאֵלֶּה], וועט מען וואַרטן, ביז ס'וועט זיין אַ פֿשֶׁר דוֹר. [און] ביז ס'וועט נישט זיין אַ פֿשֶׁר דוֹר, איז עס נישט. אַז נישט, וועט ער נאָך וואַרטן.

לה

לכאורה איז דאָס ענין אַן ענין פֿלאַ, דאָ אין די ראשונים, דער רשב"ם און תוספות. ס'איז אַן ענין פֿלאַ, וואָס הייסט ער וועט וואַרטן ביז טויזנט דורות.

לו

קושיא כד [על פירוש רשב"ם]

ויש להבין, חרא מהו החשבון של 'אלף דור' דייקא

(כד) קודם, וואָס עפעס [איז] דער חֲשׁבֹן פונקט אַזוי, [עד 'אלף' דור דייקא].

לז

קושיא כה [על פירוש רשב"ם]

ועוד, האך שיך לצפות ולהמתין שהדורות האחרונים ייטבו מעשיהם יותר מדורות הקודמים, והלא אדרבה הדורות מתמעטין והולכין, וכי אֶכְשׁוּר דְּרִי

(כה) [ועוד הלא] די גמרא זאָגט דאָך³ לֹא אֶכְשׁוּר דְּרִי.

[און] די גמרא זאָגט⁴ אַז געוויינטליך קומט נישט נאָך⁵ קיין בעסער דור, [ווייל] די דורות זענען מִתְּמַעֲטִין [וְהוֹלְכִין. וכוונתו] די דורות הָרָאשׁוֹנִים, [ובפרט] מיט טויזנט דורות פריער, איז געווען בעסערע דורות.

לח

קושיא כו [על פירוש רשב"ם]

ועוד קשה מה שאמר שממתין עם הגאולה עד דור זכאי, והלא מבואר להדיא בגמרא דדור שכן דוד בא בו, יהיה או כולו זכאי, או 'כולו חייב'

(כו) און דערנאָך [איז שווער, שהרי] די גמרא זאָגט דאָך בְּפִירוּשׁ⁶ [אַז] ס'איז פֿאַרהאַנדן [בדור שכן דוד בא בו, שיהא] כולו זכאי, און אַז נישט איז עס כולו חייב.

² בדעת זקנים לבעלי התוספות ריש פרשת: וְהָיָה עֶקֶב תִּשְׁמְעוּן. פירוש רש"י, מצות שאדם דש בעקביו, כלומר מצות קלות. וזהו שאמר דוד (תהלים מט, ו) לָמָּה אֵיךָ בִּימֵי רָע עוֹן עֶקְבִי יִסּוּבְנִי. אמר דוד, ממצות חמורות שבתורה איני ירא, שאני קיימים, אבל מצות קלות שאדם דש בעקביו אני מתיירא, אולי מפני שהיא קלה ביותר ולא חששתי לקיימה, ואתה אמרת הוי זהיר במצוה קלה כמצוה חמורה וכו'.

³ ברשב"ם ריש פרשת: וְהָיָה עֶקֶב [תשמעון וגו'] וְשִׁמְרָה ה' לְךָ. כי לדור פֿשֶׁר הוא שומר הבטחת חסד אבות, ואם לא תשמור המצות, לא ישמור לְךָ, אלא לדור אחר.

⁴ עיין בגמרא יבמות (לט:): וחולין (צג:), דמקשי 'אֶכְשׁוּר דְּרִי'. ופירוש, בתמיה, וכי נתכשרו הדורות.

⁵ עיין בגמרא סוטה (מט:), ועוד.

⁶ פירוש: ס'טוט נישט נאָכקומען.

⁷ בגמרא סנהדרין (צח:): ואמר רבי יוחנן אין בן דוד בא, אלא בדור שכולו זכאי, או כולו חייב. בדור שכולו זכאי, דכתיב (ישעי' ס, כא) וְעָמָךְ כָּל־סְדִיקִים לְעוֹלָם יִירָשׁוּ אֶרֶץ. בדור שכולו חייב, דכתיב (שם נט, טז) וַיָּרָא כִּי אֵין אִישׁ וְיִשְׁתַּמֵּן כִּי אֵין מַפְגִּיעַ, וכתוב (שם מח, יא) לְמַעַנִי אֶעֱשֶׂה.

[ונמצא] ס'איז פאַרהאַנדן אַז בן דוד באַ, מְשִׁיחַ וועט קומען צו אַ דור שכולו חייב [והרי דעם כל זה יתקיים הבטחת האבות בהגאולה שלימה].

לט

- איך האָב שוין געזאָגט לאַנגט, אַז [דער פֿשט איז] נישט אַזוי ווי מ'מיינט אַסאַך [מענטשן], אַז דער כולו חייב 'ברענגט' מְשִׁיחַ. חלילה וחס [לומר כן].
[נאָר] ס'איז אַ נבואה [שראו בעתידות]. מ'האַט געזען [ברוח הקודש, כי] אַז מ'וועט קאָמי זיין ס'זאָל זיין פולו זכאי, אַז ס'זאָל קומען פריער, אין די ערשטע דורות, [דעמאָלטס] קען זיין [שיבוא בדור] כולו זכאי. [אַבער אויב] אַז ס'וועט זיך ציען לאַנג, בעווייזט הרבים אַזוי ווי ס'איז, וועט מען אַריינפאַלן אין אַ דור שפּולו חייב.
די נבואה האָט אַזוי געזאָגט [שכן יהיה המצב], אַבער נישט [אַז] דאָס וועט עס 'ברענגען'.

מ

על כל פנים ס'מוז זיין [לבסוף די גאולה, בכל אופן].
ווען ס'קומט דער קץ, מוז זיין [הגאולה] 'וויאָזוי אימער'.

מא

ואף שהתורה הבטיחה שאי אפשר לגאולה בלא תשובה, וכמבואר ברמב"ם. מכל מקום יתכן להיות הגאולה על ידי שיבואו אליהו ומשיח מקודם, והם יחזירו את כל ישראל בתשובה, טרם שיעשו ויגמרו פעולות הגאולה עצמה.
דאָס איז אַמאָל געוויס, אַז אידן וועלן אַודאי תשובה טון פריער [קודם עיקר הגאולה].
והיינו או שישבו מעצמן טרם ביאת אליהו ומשיח, אָדער ס'וועט זיין [אחר ביאתם, תיכף ווען] ס'וועט אַראָפקומען דער מלך המשיח - ווי דער רמב"ם זאָגט^ט [שהובטחו על התשובה], און ווי זיי זאָגן אַלע, - מיט אַליהוין, און מ'וועט מַחְזִיר בַּתְּשׁוּבָה זיין [לכל ישראל], דעמאָלטס וועט אַראָפקומען אַ השפּעת תשובה, דורכן מלך המשיח.

^ט בשמחת תורה תשי"ב (נרפס בדברי יואל שם אות קכח), ראש השנה תשי"ז (בדברי"ש שם אות ז), ס"ג בלק תשי"ט בירושלים (בדברי"ש תנייני שם עמוד תקמ), ובדרשת הושענא רבה תשכ"ג ותשכ"ה (אצל למענן אלקינו, ובדברי"ש שם אות כד כה), ובדברי יואל וישלח (עמוד קפז), קדושים (עמוד קז), ועוד.

וז"ל רבינו בזה בוויאל משה (א. מ): ויש טועים שאומרים שמה שהוא כולו חייב, זה סיבה להביא ביאת המשיח. וזה ודאי טעות גמור ומוחלט, שאדרבה כל מה שמוסיפין במצות ותשובה ומעשים טובים ומתרחקין מן החטא, זה מסייע להתקרבות הגאולה. אבל מה שאמרו שיבא בן דוד בדור שכולו חייב, בזה ביארו דברי הנביאים שהתנבאו מה שיהיה לעתיד, ויש סתירה בהכתובים. וכמו שתירצו גם כמה שאמר (ישעי' ס, כב) בְּעֶתָהּ אֶחְיֶינָהּ, דהוי סתירה, וביארו (סנהדרין צח). דבעתה קאי על לא זכו, ואחישנה קאי על זכו. כן תירצו (שם) הסתירה דכתוב אחד אומר וְאָרוּ עַם עֲנִי שְׂמִינָא (דניאל ז, יג), ובכתוב אחד אומר עֲנִי וְרַכְבּ עַל חֲמֹר (זכריה ט, ט). וכן הוא בכמה ענינים בש"ס. כמו כן הוא בכאן, דכתוב אחד אומר וְעַמָּךְ כָּלם צְדִיקִים לְעוֹלָם יִירָשׁוּ אֶרֶץ, ובמקום אחר הוא אומר אֵין אִישׁ וְאֵין סוֹמֵךְ אֵלָא לְמַעַנִי אֶעֱשֶׂה, וכתבו המכונים באלו המקראות, שאם יהיה ביאת המשיח בבחינת זכו אחישנה זהו כשעמך כולם צדיקים והוי דור שכולו זכאי, אבל אם לא יזכו לביאת המשיח בבחינת זו, ויתמהמה עד הזמן של בְּעֶתָהּ שהוא הקץ האחרון שאי אפשר להתאחר עוד, בזה ראתה הנבואה שאורך הגלות יביא לידי כך שיהיה דור שכולו חייב, וכמו שיש כמה ברייתות בגמרא (שם צז. וסוטה מט). מגידים ברוח קדשם על העתידות שיהיה בדור של עיקבא דמשיחא, פני הדור כפני הכלב, והאמת נעדרת, ויראי חטא ימאסו, ועוד הרבה ענינים נוראים, שאנו רואים בדורינו בעונותינו הרבים שכולם נתקיימו. ולא בשביל המעשים האלו שהוא דור שכולו חייב יבוא המשיח, אלא ביאת המשיח הוא בהכרח, כי בזמן הקץ האחרון יש הבטחה מהקב"ה בשבועה שבכל אופן ואופן תהיה הגאולה, וכמו שאמר רבי יהושע במחלוקתו על רבי אליעזר שהביא מקרא (דניאל יב, ז) כִּי לְמוֹעֵד מוֹעֲדִים, ופירש רש"י ז"ל אלמא יש קץ בדבר.

^י ומה שהובטחו על התשובה, זה יוכל להתקיים לאחר ביאת אליהו ומשיח, טרם גמר הגאולה. שהם ישיבו את לב ישראל לאביהם שבשמים. וכמו שמבאר רבינו והולך. ועיין בזה באורך בוויאל משה (א. מא).

[אזוי] דאָגט דער רמב"ם מ'פּרָש אויף עטליכע פלעצער^א, דאָס גרויסקייט פון מ'לך המשיח, [אז] ער וועט [בגודל כח השפעתו] אַרויפּוואַרפן אַ פּח התשובה אויף יעדן. דער רמב"ם אין ספר היד^ב זאָגט אויך אזוי^ג ב'פּירוּש, אז דאָס איז דער סימן אויפן מ'לך המשיח [שהוא הגואל האמיתי], אז ער וועט ברענגען דעם גאַנצן כּלל ישׂראל צו קיום התורה, דאורייתא מיט דרבנן. דאָס איז דער סימן, דעס וועט זיין דער מ'לך המשיח, דעס איז דער סימן אויפן מ'לך המשיח אז ער ברענגט דאָס גאַנצע דור [לתשובה וקיום התורה].

מב

על כל פנים דאָס וועט אַמאָל [זיכער] זיין [שישבו בתשובה]. זאָגט ער [דאָס לשון, כבר] 'הובטחו' על התשובה, זאָגט אַרויס דער רמב"ם^ד. [ווי] די נבואה האָט געזאָגט [ואתחנן ד, ל. ונצבים ד, ל] 'וּשְׁבַת עַד ה' אֶלְקֶיךָ, אַז בְּאַחֲרִית הַיָּמִים אִזּוּ וּשְׁבַת'. האָט די נבואה געזאָגט, [אז] בְּאַחֲרִית הַיָּמִים וועט מען אַמאָל [בכל אופן] תשובה טון.

מג

ואם כן באופן זה היה שייך לכאורה להיות הגאולה אף בדורות הקודמים, ומה צורך יש להמתין עד אלף דור

נאָר [לכאורה קשה שהרי] דאָס איז נישט גיווענדט אין אַלף דור, [אם הכוונה להמתין שמעצמם ישוּבו, ואם הכוונה שאפילו אם לא ישוּבו מעצמם, ישוּבו אח"כ ע"י גודל כוח השפעתו של מלך המשיח, אם כן השפעה מלמעלה כזו] דאָס האָט געקאָנט קומען [אויך] אין די פריערדיגע דורות [שמשיח יקדים לבוא והוא יחזירם בתשובה. ואדרבה] ס'איז נאָך גרינגער געוועזן אינגאַנצן [בדורות הקודמים שלא היו בשפלות כל כך]. דער מ'לך המשיח אז ער קומט מיט אַזאַ השפּעה, אין די פריעריגע דורות העט ער געקאָנט 'גרינגער נאָך' מ'חזיר ב'תשובה זיין. [ואם כן קשה] וואָס האָט מען פונעם ווארטן ביז אַלף דור. אין פּשטות איז עס דאָך נישט צו פאַרשטיין.

^א כמובא להלן, ועיין מה שהאריך רבינו בזה בוויאל משה (א, לו-מב מח פ).

^ב ברמב"ם (תשובה ט, ב): ומפני זה נתאוו כל ישראל נביאיהם וחכמיהם לימות המשיח, כדי שינוחו ממלכיות שאינן מניחות להן לעסוק בתורה ובמצות כהוגן, וימצאו להם מרגוע וירבו בחכמה, כדי שיזכו לחיי העולם הבא. לפי שבאותן הימים תרבה הדעה והחכמה והאמת, שנאמר (ישעי' יא, ט) כי מלאה הארץ דעה את ה' וכו'. מפני שאותו המלך שיעמוד מזרע דוד, בעל חכמה יהיה יתר משלמה, ונביא גדול הוא קרוב למשה רבינו, ולפיכך ילמד כל העם ויורה אותם דרך ה', ויבואו כל הגוים לשומעו, שנאמר (שם ב, ב) והיה ב'אחרית הימים נכון יהיה ה' בית ה' בראש ההרים.

ועוד ברמב"ם (מלכים יא, ג-ד): ואל יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם או מביא מתים וכיוצא בדברים אלו וכו'. ועיקר הדברים ככה הן, שהתורה הזאת חוקיה ומשפטיה לעולם ולעולמי עולמים, ואין מוסיפין עליהן ולא גורעין מהן. ואם יעמוד מלך מבית דוד, הוגה בתורה ועוסק במצות כדוד אביו, כפי תורה שבכתב ושבעל פה, ויכופ כל ישראל לילך בה ולחזק ב'דקה, וילחם מלחמות ה', הרי זה בחזקת שהוא משיח. אם עשה והצלית ובנה מקדש במקומו וקבץ נדחי ישראל, הרי זה משיח בודאי, ויתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד, שנאמר (צפני ג, ט) כי אז אֶהְפֹּךְ אֶל עַמִּים שֹׁפָה בְּרוּחַ לְקַרֵּא כָלֵם בְּשֵׁם ה' לְעִבְדוֹ שֶׁכֶּם אֶחָד.

^ג מלבד מה שכתב כן באגרת תימן, ועוד.

^ד ברמב"ם (תשובה ז, ה): כל הנביאים כולן צוו על התשובה, ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה, וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן, ומיד הן נגאלין, שנאמר (נצבים ל, ב-ג) והיה כי יבאו עֲלֶיךָ כָּל הַדְּבָרִים וגו' וּשְׁבַת עַד ה' אֶלְקֶיךָ, וְשָׁב ה' אֶלְקֶיךָ וגו'.

מד

קושיא כז

גם עצם המציאות של חשבון 'אלף דור' שבפסוק, הוא קשה להבין, שהרי עמידת העולם הוא ו' אלפים שנה, ובזמן כזה אין במציאות שיהיו בו אלף דורות. וכמו שנתקשו כעין זה גם בהפסוק וְעָשָׂה חֶסֶד לְאַלְפִים, דהיאך שייך זה במציאות

כז) אויסערדעם איז דאָך שווער צו פאַרשטיין, [שהרי] ס'איז דאָך גאָרנישט דאָ [במציאות] קיין אַלף דור.

[ווי] זיי פּרעגן דאָך די קָשִׁיָא [על הכתוב] וְעָשָׂה חֶסֶד לְאַלְפִים (יתרו כ, ו), אויף דאָרט פּרעגט מען דאָך די קָשִׁיָא, [שהרי] ס'איז דאָך שִׁית אַלְפֵי שָׁנִי הוּי עֲלֵמָא^{טו}, נו אין זעקס טויזנט יאָר איז נישטאָ קיין צוויי טויזנט דורות, [און] נישטאָמאָל קיין טויזנט, וואָרן אַ דור איז דאָך [לערך עשרים שנה, און] ס'קומט אויס אינגאנצן זעקס יאָר אויף אַ דור [לפי החשבון] אַז ס'זאָל זיין טויזנט דורות, אין שִׁית אַלְפֵי שָׁנִי קומט אויס אַז יעדעס דור [הוי רק ו' שנים, אם נחלקם לאלף דור. ואם נחלקם לאלפיים דור, הוי רק ג' שנים לדור].

נו וויאָזוי ווערט אַ 'בעסער' דור [לאחר אלף דור, אם אינו שייך זה במציאות].
[ואפילו יתכן] אַז ס'איז קינדער [שנולדו מאביהם הַחַל] פון זעקס יאָר [שאז היה שייך מציאות של 'אלף דור', אמנם 'אלפיים דור' המבואר בפסוק אחר הרי] קען דאָך נישט זיין, איז דאָך גאָרנישט דאָ [אָזויפיל דורות בשיתא אלפי שני].

מה

אלא שקושיא זו כבר תירצתי על פי דברי הבה"ג בהקדמתו, שמפרש בפסוק דָּבָר צוֹהַ לְאַלְפֵי דוֹר, כי כל ב' שנים נקרא דור, והכוונה על דרך המבואר בגמרא רבשנת ב'א אלפים התחילה זמן התורה בימות אברהם אבינו. וגם ההסבר לזה כבר אמרתי לפי שבכל שנה משתנה מהות כל הברואים, ובמשך שני שנים כבר נתחלפו כל הברואים, ולכן נקרא זה בשם 'דור' חדש

נאָר וואָס דען, ס'איז דאָ לכאורה [תירוץ על זה], איז דאָ דער בה"ג [וואָס ער] זאָגט דאָך אין די הקדמה^{טו}, [על הא דכתיב] דָּבָר צוֹהַ לְאַלְפֵי דוֹר (תהלים קה, ח), אַז מ'האָט געגעבן די תורה הקדושה לְאַלְפֵי דוֹר, [וביאר שם הכוונה] אַז מ'האָט עס געגעבן נאָך צוויי טויזנט יאָר [מבריאת העולם], נאָך די שני אלפים תוהו^{טז}, זאָגט ער [דהכוונה] לְאַלְפֵי דוֹר, אַז צוויי יאָר ווערט גערעכנט פאַר אַ דור, איבערדעם לְאַלְפֵי דוֹר איז נאָך צוויי טויזנט יאָר. – אַזוי זאָגט דער בה"ג.

^{טו} כמבואר בגמרא סנהדרין (יג.) ועבודה זרה (ט.) : שית אלפי שני הוו עלמא, וחד חרוב, שנאמר (ישעי' ב, יא) וְנִשְׁגָּב ה' לְבָדוֹ בְּיוֹם הַהוּא, אֲבִיִּי אָמַר תְּרִי חֲרֹב, שנאמר (הושע ו, ב) חֲיִינוּ מִיָּמִים בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי יִקְנְנוּ נִחְיָה לְפָנָיו וכו'. ○ תנא דבי אליהו, ששת אלפים שנה הוי עלמא נפירש רש"י: ששת אלפים שנים נגזר על העולם להתקיים, כמנין ימי השבוע, וביום השביעי שבת, ובשבעת אלפים נוח לעולם]. שני אלפים תוהו [שני אלפים ראשונים נגזר עליו להיות תוהו בלא תורה], שני אלפים תורה [בלא ימות המשיח], שני אלפים ימות המשיח, בעונותינו שרבו יצאו מהן מה שיצאו מהן [יצאו משני אלפים אחרונים מה שיצאו, ומשיח לא בא]. [ועיין גם בבמרא ראש השנה לא].

^{טז} בהקדמת ספר בה"ג: שני אלפים שנה קדמה תורה לבריאתו של עולם (ב"ר ח, ב. ושהש"ר ה, פסוק יא), שנאמר (משלי ח, ל) וְאֶהְיָ אֶצְלוֹ אֲמֹן וְאֶהְיָ שֶׁשְׁשָׁעִים יוֹם יוֹם. אָמֵן, אֲמֵן. אמרה תורה, אני הייתי כלי אומנותו של הקב"ה, בי נסתכל וברא העולם וכו'. 'יום יום', יומו של הקב"ה אלף שנים, שנאמר (תהלים ז, ד) כִּי אֶלֶף שָׁנִים בְּעִינֶיךָ בְּיוֹם אֶתְמֹל. ○ וכתוב אחד אומר (שם קה, ח) זָכַר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ דָּבָר צוֹהַ לְאַלְפֵי דוֹר, מלמד שנבראה תורה תשע מאות ושבעים וארבעה דורות עד שלא נברא העולם (חגיגה יג: וזבחים קטז.), ועשרים וששה דורות משנברא העולם, מן אדם ועד משה רבינו. ○ וכשאדם מחשב תשע מאות ושבעים וארבעה 'דורות' לשני אלפים 'שנה', נמצא כל דור דור 'שתי שנים' ותשעה עשר יום ואחת עשרה שעות ושני שלישים וארבעה עשר חלקים, זה הוא 'דור'. [ועיין בתוספות חדשים הנדפס על המשניות (סוף מסכת מכות) שהביא בדרי הבה"ג אלון].

מו

איך האָב שוין אַמאָל געזאָגט דערויף" אַ הַסְבֵּר (על דברי הבה"ג) – איך וויל נישט דאָ מאַרירן זיין, – פאַרוואָס יעדע צוויי יאָר האָט דעם דין פון אַן אַנדער דור. ווייל ס'איז אַן אַנדערער מָהוּת. דער גאַנצער מעמד הָעוֹלָם, איז 'יעדע צוויי יאָר' אַנדערש.

מו

וועל דרך זה יש לומר גם בכאן, והכוונה על ב' אלפים שנה שהוא אלף דור

על כל פנים אָזוי זאָגט דער בה"ג [בענין הכתוב דָּבָר צִנָּה 'לֵאמֹר דור'].

[און] אָזוי קאָן מען דאָ אויך זאָגן [בענין הכתוב לֵאמֹר וְלִשְׁמֵר מִצְוֹתָיו 'לֵאמֹר דור', שהוא

אלפים שנה, וכן בהפסוק וְעָשָׂה חֶסֶד 'לֵאמֹר פִּי' היינו ד' אלפים שנה].

מח

אמנם עדיין קשה להבין מהו החשבון הזה של ב' אלפים שנה דייקא, דהתייחס בפסוק שהביא הבה"ג דקאי על מותן תורה, הרי כך היה המעשה שומן התורה התחילה בב' אלפים, אבל בפסוק דין דקאי על גאולה העתידה, אינו מובין מהו החשבון של אלף דור, אפילו לדרך הבה"ג שהוא ב' אלפים שנה

אָבער ס'איז דאָך' שווער צו פאַרשטיין וואָס איז דער חֶשְׁבֹּן.

"ומהם בס"ג ויחי תשי"ז (לשון קדשו קונטרס שכ ח"ב, אות קיז-קלא), וס"ג עקב תשכ"ו, ובקצרה בדרשת הושענא רבה תשי"ז (קונטרס לו, אצל הושענא למען בריהן). ועיין עוד בס"ג תולדות תשכ"ז (קונטרס ריב ח"ב, אות קלט-קמב).

ו"ל רבינו בזה שם בס"ג ויחי תשי"ז: נאָר לעולם עקסטרעדעם, דאָס גאַנצע וואָס דער בה"ג זאָגט אַז צוויי יאָר איז אַ דור, דאָרף מען פאַרשטיין, וואָס עפעס פונקט, וואָס איז דער חֶשְׁבֹּן צוויי יאָר. ○ איך האָב אַמאָל געזאָגט דערויף אַ הַסְבֵּר, ס'שטייט אין ספר יצירה (פ"ג, ד), אין ראב"ד אויפן ספר יצירה, און דער רמב"ן אויכעט (על ספר יצירה שם), אַז יעדעס יאָר, די אַלע באַשעפענישן, יעדעס בעל חי, יעדע בריאה וואָס ס'איז באַשאַפן אין איין יאָר, איז נישט איין מָהוּת פון איין יאָר אויפן אַנדערן, [נאָר] יעדעס יאָר איז עס אויף אַן אַנדערע בחינה, אויף אַן אַנדערן מָהוּת. דער רמב"ן – דאָכט זיך מיר – זאָגט מיט דעם [דער] פֿשֶׁט, פאַרוואָס אין מעשֶׁרין מִשְׁנָה לַחֲבִרְתָּהּ (בכורות נג:), ווייל מ'טאָר נישט מעשֶׁרין ממין על שאִינו מינו, [און] דעם וואָס ס'איז פון אַן אַנדער יאָר, דעם איז שוין אַן אַנדער מין. [והנה] דאָס איז דאָך' ידוע [אַז] אינעם מענטש ליגט דאָך' די כוחות פון כָּל הַנִּבְרָאִים, אָזוי ווי דער בעל עקידה (שער טו) איז מאַרירן אין דעם, [ובזה מפרש הישמח משה (הפסרת ראה) את הפסוק] הֵן גִּזְרִי גִזְרֵי מִאֲוִתֵי יִשְׂרָאֵל (ישיע' נד, טו). די כוחות פון כָּל הַנִּבְרָאִים ליגט דאָך' אין מענטש, ער איז דאָך' כולל אַלעס (ווע' בכאר מים חיים ר"פ בראשית). נו לאָמיר זען, די נִבְרָאִים, איז דאָך' דער ראש השנה, פון אַ טייל בראים איז ראש השנה דעמאָלטס [און] אַ טייל דעמאָלטס, וכגון ראש השנה לאילנות איז חמשה עשר בשבט, מ'זעט דאָך' (ראש השנה ב). ד' ראשי שנים הם, קומט דאָך' אויס [אַז] אין איין יאָר איז מען נאָכנישט דורכגעגאַנגען אַלע בראים, און דער מענטש איז דאָך' כולל [כולם], היצט קומט אויס אַז אין איין יאָר איז נאָכנישט אַלדינגס ניי, אָבער נאָכן צווייטן יאָר איז שוין זיכער אַן אַנדערע מָהוּת, ווייל ס'ליגט דאָך' אין כוחות פון כָּל הַנִּבְרָאִים און ס'איז דאָך' שוין געווען דורכגעגאַנגען דער ראש השנה פון אַלע, איז ער שוין אַן אַנדערע מָהוּת. איבערדעם יעדעס צווייטע יאָר איז אַן אַנדער דור.

ובס"ג עקב תשכ"ז: קען אָבער זיין, דעם וואָס ער זאָגט דאָ [ברשב"ם עה"פ] לֵאמֹר דור, אַז דער בורא כל עולמים וואָרט, דאָס מיינט מען טאָקע דורות פון צוויי יאָר. ○ איך האָב אַמאָל געזאָגט אַ טַעם [לדברי הבה"ג] פאַרוואָס איז צוויי יאָר אַ דור, ווייל ס'שטייט אין ספר יצירה, כָּל הַנִּבְרָאִים שבעולם, יעדער מענטש, און אַלעס וואָס ס'ווערט באַשאַפן, איז אין יעדן יאָר ווערט אויף אַן אַנדערע בחינה. לעולם יעדער מענטש איז דאָך' כשם שאין פרצופיהם שוים כך אין דיעותיהם שוות (ברכות נח), אָבער בדרך כלל זאָגט ער [איז אויך, אַז] יעדעס יאָר, די זענען גאַנץ אַנדערש [הנבראים מבשנה האחרת], אפילו די בהמות וחיות וואָס ווערן געבוירן אין 'דעם' יאָר, איז עס נישט דער מָהוּת [און] נישט דעם טבעיות וואָס אין 'יענעם' יאָר, אָזוי זאָגט ער. איז דאָ עטליכע פון די מפרשים, [און] דער רמב"ן זאָגט עס, איבערדעם טאָר מען נישט מעשֶׁרין זיין מִשְׁנָה לַחֲבִרְתָּהּ, ווייל ס'הייסט ממין על שאִינו מינו, [וויבאלד] דאָס איז צוויי מינים, דעם וואָס ס'ווערט געבוירן אין אַן אַנדער יאָר. נו אין אַ מענטש איז דאָך' דאָ דער כח כל הַנִּבְרָאִים שבעולם, אַלע נבראים איז דאָך' נישט אייניג [ומן התחדשות שנחם], דעמאָלטס [באחד באלול] איז ראש השנה למעשר בהמה, און דעמאָלטס [באחד בתשרי ובניסן או בשבט] איז ראש השנה אויף דעם, צי אויף יענעם, די יאָר לאָזט זיך נישט אויס ביי יעדן אייניג, איבערדעם אין צוויי יאָר גייט שוין דורך אַלע נבראים [מאות אחרת חדשה]. איבערדעם ביי מענטשן אַז ס'גייט דורך צוויי יאָר איז עס שוין אַן אַנדער דור, ווייל די וואָס [ווערן] געבוירן אין די אַנדערע צוויי יאָר, דאָס איז שוין אַן אַנדערע בחינה, דאָס איז נישט דעם מין וואָס אין יענעם דור, וואָרן די דורות ווערן נִשְׁתַּנָּה. [ועיי"ש שמפרש ג"כ דברי הרשב"ם בזה בקצרה, והשחשון של ב' אלפים שנה מתחיל משני אלפים תורה, אבל כאן בכאר רבינו להלן ההחשבון מתחיל מזמן בנין בית ראשון].

מילא דאָרט ווייסט מען [במאמר הכתוב דְּכַר צוֹה 'לְאֶלֶף דּוֹר', דקאי על מתן תורה, ווייל] מַעֲשֵׂה שְׁהִיָּה כִּף הִיָּה אַז מ'הָאָט געגעבן די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה [לאחר ב' אלפים שנה מברית העולם].

[ווייל ביי] די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה האָט זיך אָנגעהויבן [די] שני אלפים תורה^ט, נאָך צוויי טויזנט יאָר פון בריאת העולם^י. קומט אויס דער חֲשָׁבוֹן אַז [דבר צוה] לְאֶלֶף דּוֹר איז צוויי טויזנט יאָר, [וכמו שכתב הבה"ג].

מט

אָבער [דאָ] איז שווער צו פֿאַרשטיין [וואָס איז דער חֲשָׁבוֹן מ'זאָל 'וואָרטן' מיט ביאת המשיח ביז צו אַלֶּף דּוֹר. וואָס איז דער חֲשָׁבוֹן [פונקט אלף דור]. וואָס איז דעמאָלטס ?

נ

[ווער (כדלעיל)] וויאָזוי ווייס איך [דעמאָלטס] אַז ס'איז בעסער ? [וכי] אַכְשׁוּר דְּרִי"ה, וויאָזוי ווייס איך [אַז ס'וועט בעסער זיין].

און [טאַמער] אַז ס'וועט עפעס אַראָפּקומען מן הַשָּׁמַיִם דירעקט [אַ כח השפעת התשובה, ע"י אליהו ומשיח], נו מילא דאָס האָט געקאָנט זיין פריער [אויך]. וואָס איז דער חֲשָׁבוֹן פון דעם 'וואָרטן' [אלף דור].

נא

הקדמה לישוב קושיא בד-בז

והנראה בזה, שהוא מבואר בדברי חכ"ל שניקר גזירת ושבעת הגלות היתה על האלף החמישי, ואף דיש ראיות דגם אז היה שייך להיות הנאולה, אבל באותה שעה לא היתה אפשר הנאולה רק על ידי תשובה גדולה, וגם שתהיה באופן שיתעוררו מעצמם לתשובה. מה שאין כן באלף הששי, שכבר שייך לזמן הקץ, אז היה סגי לזה גם תשובה קטנה, וגם דאפשר שיקדים אליהו ומשיח לבוא תחילה, והם שיחזירו את ישראל בתשובה

נאָר איך מיינ אפשר אַזוי.

אַז די ראשונים זאָגן אַזוי פֿשֵׁט אין פֿסוק, מיינ איך אפשר [אַז] דאָס איז דער מְכַנֵּן [כדלהלן], דאָס איז די כּוֹנֵה.

נב

[דהנה] דאָס איז אַמאָל אָמַת, שטייען שטייט דאָך אַזוי"ט אַז די גְּזִירָה [פונעם גלות] איז געווען אויפן אַלֶּף הַחֲמִישִׁי.

ביז צום אַלֶּף הַשְּׁשִׁי, איז געווען די גְּזִירָה פֿאַר די 'פריערדיגע' חטאים.

נג

ער פּלאָגט זיך אפילו דער חיד"א^ב [דערויף, שהרי מצינו] ס'איז דאָך מעגליך געווען [הגאולה גם באלף החמישי].

רבי יהושע בן לוי איז דאָך נאָך געווען פריער, ער איז נאָך געווען אין אַלֶּף

^י דאָף שיציאת מצרים ומתן תורה היתה בשנת ב' אלפים תמ"ח, אבל ההתחלת שנות התורה התחילה מאברהם אבינו, שהפסוק וְאַתָּה הִנָּפֵשׁ אֶשֶׁר עָשָׂה בְּחָרָן, זה התחיל בשנת ב' אלפים, וכמבואר זה בגמרא עבודה זרה (ט).
^ט בזוהר הקדוש (וירא ק"ו. ושמות יז.) ובזוהר חדש (מדרש הנעלם דף מ.). וכמו שהביא רבינו זה בויואל משה (א, עא), עיי"ש באורך.

^ב בספרו שם הגדולים (ח"א) מערכת גדולים, אות א' סימן רט כה"גה", עיי"ש באורך. ותוכן דבריו מביא רבינו בויואל משה (שם, עא ועג), ולהלן (כהערה כא) העתקנו מלשון רבינו שם בזה.

הַחֲמִישִׁי, וְכִשְׁשָׁל לְמִשִּׁיחַ אֵימָתִי קֵאֲתִי מֵרֵ, אִמֵּר לֹא הַיּוֹם אִם בְּקָלוֹ תִּשְׁמָעוּ^א. זַעַט מִזֶּן דָּאָךְ סִ'הָט נֶאָךְ גַּעקָאָנֶט זֵיין אֵין אֶלֶף הַחֲמִישִׁי.
[ולכאורה] וּוְיֶאָזוּי הָאֵט דָּאָס גַּעקָאָנֶט זֵיין, אַז סִ'אִז דָּאָ אַ שְׁבוּעָה [על אלף החמישי], אויף די פֿריערדיגע עֲנוּת.

נד

אַבער [על כל פנים] דָּאָס אִז אַמָּאָל אַזוֹי [מבואר מדברי חכ"ל, אַז] סִ'אִז גַּעווען אַ גִּזְרֵה [על אלף החמישי, וממילא דעמאלטס] הָאָט גַּעמוּזֶט זֵיין אַ 'גְּרוֹיסע' תְּשׁוּבָה, מִזְּאָל אַלֵּיין מִקְבֵּל זֵיין [תְּשׁוּבָה, בְּאַתְעָרוּתָא דְּלִתְתָּא, וּשְׁתַּתִּיהָ הַתְּשׁוּבָה מֵאַהֲבָה].
אַבער אֵין אֶלֶף הַשְּׁשִׁי אִז שׁוֹיִן אַמָּאָל דַּער זָמֶן פֿונעם קֶץ, [ולכן סגי גם בתשובה קטנה מזה, ובאתערותא דְּלַעֲיָא]^{בב}.

נה

ס'שטייט אין ישמח משה^{כב} - איך האָב [עס] נאָכגעזאָגט דָּאָס פֿאַריגע מאָל^כ - [שמפרש בלשון הגמרא] (מגילה טו.) צִדִּיק אָבֵד לְדוּרוֹ אָבֵד.
צִדִּיק ווערט דָּאָךְ אָנגערופֿן די זַעקסטע מִדָּה, [און] דַּער אֶלֶף הַשְּׁשִׁי אִז קעגן די זַעקסטע מִדָּה וואָס הייסט צִדִּיק.

^א כמבואר בגמרא סנהדרין (צח.): רבי יהושע בן לוי אשכח לאליהו דהוי קאי אפיתחא דמערתא דרבי שמעון בן יוחאי וכו', אמר ליה אימת אתי משיח, אמר ליה זיל שילייה לדידיה, והיכא יתיב וכו'. אזל לגביה, אמר ליה שלום עליך רבי ומורי, אמר ליה שלום עליך בר ליואי, אמר ליה (פירוש: ר' יהושע למשיח) לאימת אתי מר אמר ליה, היום. אתא לגבי אליהו, אמר ליה מאי אמר לך, א"ל שלום עליך בר ליואי, אמר ליה אבטחך לך ולאבוכך לעלמא דאתי [דאי לאו צדיקים גמורין אחס לא הוה יחיב לך שלמא, ולא הוה מדכר שמיא דאבוכך]. אמר ליה שקורי קא שקר בי, דאמר לי היום אתינא, ולא אתא, אמר ליה הכי אמר לך, היום אם בקליו תשמעו [בקולו של הקב"ה].

^{בב} וכמו שהאריך רבינו בביאור ענין זה ביואל משה (שם, עא ער). וז"ל שם בתוך הדברים (בסימן עג): ובדברי התיקונים (תיקון ל) והרב ר' חיים ויטאל ז"ל (בהקדמת ספר עץ חיים) מיושב היטב מה שנתקשה טובא החיד"א בשם הגדולים דכיון שכתבו בכמה מקומות בזהו ובמדרש שבתוך האלף שנים היה מוכרח גזירת הגלות, האין מצינו כמה מימרות שהיה מועיל תשובה גם אז וכו'. וכבר נתקשה בזה האברבנאל בספרו ישועות משיחו (פרק כט), והקשה גם מרבי עקיבא האין טעה בכך כזיכא שהוא משיח, והיה סמוך לחורבן בזמן שהיה הכרח הגלות. ולדברי התיקונים והר"י ז"ל כל זה לא קשה מידי, כי לא היתה הגזירה והשבויה גם בתוך האלף שנים, אלא אם לא יעבדו את השי"ת מאהבה גמורה בלי שום פניות של קבלת פרס, ואם כן יש לומר שכל אלו המקומות שאמרו אף בתוך אלף שנים שאפשר לגאולה לא יעשו תשובה, כוונתם על תשובה [גדולה] כנ"ל, גם רבי עקיבא ראה דורו מתקן שיעשו תשובה מאהבה כראוי וכו'.

^{כב} בישמך משה (הפטרות דברים, ד"ה על מה תכן): בהקדים לפרש הא דכתיב (ישעי נז, א) הַצִּדִּיק אָבֵד וְאֵין אִישׁ שֶׁם עַל לֵב. על פי המבואר בספר הקנה, שכל ספירה משמש בְּאֶלֶף שְׁלוֹ, והתחלה משבעת ימי הבנין. והנה באלף החמישי היו כולו זמן גלות חורבן הבית, והוד נהפך לְדוּהָ, כֵּל הַיּוֹם דְּוָה (איכה א, יג), והיינו והודי נִהַפֵּךְ [עַלִּין לְמִשְׁחִית (דניאל ח, ח)], והבן כי ח"י לא יאבד כל הצדיק בגלות, אף פירושו כי גם 'מן' הצדיק נאבד בגלות, וְאֵין אִישׁ שֶׁם עַל לֵב מִפְּנֵי מַה וּלְמַה. או יאמר קצת באופן אחר, כי אלף החמישי היה בגזירה, כֵּל הַיּוֹם דְּוָה, דיומו של הקב"ה אלף שנים (סנהדרין צז), ואז לא היה מועיל כל כך תשובה, אך הַצִּדִּיק אָבֵד, ר"ל מה שנאבד בהגלות מן הצדיק, הוא רק מִפְּנֵי שֶׁאֵין אִישׁ שֶׁם עַל לֵב, ולא בגזירה כלל, דעכשיו אם היה שְׁמִים עַל לֵב הָיוּ נִגְאָלִין הַיּוֹם ר"ל יום זה אם בְּקָלוֹ תִּשְׁמָעוּ (סנהדרין צח), והבן. וזה כונת אמרו ז"ל (מגילה טו.) הַצִּדִּיק אָבֵד לְדוּרוֹ אָבֵד, כי כל מה שנאבד בגלות מן הוד, היה בשביל אבותינו, אף אם היו כולם זכאים בזמן הדור ההוא, היו נאבדים בגלות בשביל הגזירה מחטא אבותיהם דורות הקודמים. אבל הַצִּדִּיק אָבֵד, ר"ל מה שנאבד מן הצדיק, היא רק לדורו, ולא בשביל דורות הקודמים, כי הַיּוֹם אִם בְּקָלוֹ תִּשְׁמָעוּ, והוא פירוש נפלא ואמת בס"ד.

^{כד} בס"ג מסעי תשכ"ז (לשון קדש קונטרס קי ח"א, אות עה) שחל ביומא דהילולא של הישמח משה.

און ביז צום אָלף הַשְּׁשִׁי [דהיינו באלף החמישי] איז עס געווען פֿאַר די פֿריערדיגע עֲוֹנוֹת די גזירה, אויכעט איז געווען די שְׁבוּעָה [של הגלות באלף החמישי, באופן שהיה קשה להיות הגאולה אַז]. אָבער דער אָלף הַשְּׁשִׁי איז שוין נאָר ווייל מ'האַט מוֹסִיף געווען עֲוֹנוֹת [עתה בזמן הגלות].

זאָגט ער 'צִדִּיק' אָבֵד, [זה רומז] אויפֿן אָלף הַשְּׁשִׁי [שהוא נגד מדת צדיק], דאָס איז 'לְדוֹרוֹ' אָבֵד, ווייל דאָס דור [של עתה] האָט געזינדיגט, [אין] די שפּעטערע יאָרן, איבערדעם ציט זיך עס, ווילאנג ס'איז מעגליך. [דהיינו ביז] ווען ס'וועט זיין דער לעצטער קָץ, [שהרי] ס'איז דאָך דאָ אַ קָץ [האחרון].

[ואפילו] דער אַחִישָׁנָה^{כה} איז דאָך געווען אַזוי [אז] מ'ריקט נאָר איבער דעם קָץ [להקדימו להיות זמנו בדור קדום]^{כז}. אָבער ס'איז דאָ אַ זְמַן דערויף [שהוא עצם זמן בְּעֵתָהּ], וואָס דעמאָלטס 'מוז' עס שוין געשען.

נו

אָבער ווען ס'איז אַן תְּשׁוּבָה, וועט [דאָך] נישט זיין [קיינ גאולה]. נאָר אויף דער בְּחִינָה [שייך התחלת הגאולה, על חשבון אז] מ'וועט אַראָפּקומען [אליהו ומשיח] און מ'וועט מַחְזִיר בְּתְשׁוּבָה זיין, וועט ער קומען מיט אַזאַ כַּחַּ הַשְּׁפָעָה, [עד שיחזירו בתשובה את כל מי שראוי לכך].

[ומי שאינו ראוי לכך, הרי] מ'וועט מאַכן אַ בִּירוּר, [און] חלילה ווער ס'וועט דעמאָלטס אויך קיינ תְּשׁוּבָה נישט טון [לא יזכה לראות באור הגאולה, ווי] ס'שטייט דאָרטן [יחזקאל כ, לה-לה] [אז] מ'וועט ברענגען אין דער מִדְבָּר, דער פֿסוק זאָגט וּבְרוּחֵי מִכָּם הַמְרָדִים וְהַפּוֹשְׁעִים, מ'וועט מאַכן אַ בִּירוּר.

נז

[ונמצא כי] 'בלייבן' וועלן נאָר די וואָס זיי וועלן תְּשׁוּבָה טון, על כל פנים דעמאָלטס. מיט דעם כַּחַּ [השפעת התשובה] וואָס ס'וועט דעמאָלטס אַראָפּקומען, פון אליהו וּמְשִׁיחַ.

נח

הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ זאָל אונז מְזַכֶּה זיין [אז] מ'זאָל מיר זיין פון די וואָס מ'וועט טון תְּשׁוּבָה [כאַטש] דעמאָלטס. [און] מ'זאָל האָבן הִכָּנָה דערויף [על התשובה דלעתיד לבא, על ידי שנתחיל ונבקש לשוב גם עתה]^{כז}.

נט

על כל פנים אין אָלף הַשְּׁשִׁי [אף בתחלתו] איז שוין דער זְמַן פֿונעם קָץ, [רק שבעונותינו שרבו כבר יצאו מה שיצאו]. די גמרא זאָגט דאָך אַזוי^{טו}, אַז שני אלפים איז יְמוֹת הַמְּשִׁיחַ, ובעונותינו

^{כה} המבואר בגמרא סנהדרין (צח): אמר רבי אלכסנדר, רבי יהושע בן לוי רמי, כתיב בְּעֵתָהּ, וכתיב אַחִישָׁנָה (ישעי' ס, כב). זכו אַחִישָׁנָה, לא זכו בְּעֵתָהּ.

^{כז} וכמו שהביא רבינו בזה בכמה דרושים, מדברי הנזר הקודש (בפרשת ויחי), שהקב"ה משנה עתים ומחליף הזמנים, ואת הזמן עצמו של הקץ, הוא מקדים להביאו כשהוא בבחינת אַחִישָׁנָה.

^{כז} וכמו שהזכיר רבינו מזה בכמה דרושים, ועיין בס"ג תרומה תשי"ז [לשון קדשו קונטרס רכז ח"א], ועוד.

הרבים יצאו מה שיצאו, ועדיין בן דוד לא בא. [דאָס] איז 'נאָך דעמאָלטס' [געזאָגט געוואָרן].

אַבער דעס [באלף הששי] איז שוין געווען דער זמן פון משיח'ן [וואָן בהתחלתו, שכבר היה הזמן ראוי לכך, אלא שנתאחר במה שהוסיפו עוד עונות].

ס

עוד הקדמה ליישוב קושיא כד-כו

והנה אלף הרביעי הוא הזמן של עמידת הב' בתי מקדשות הראשונים, שרוב זמן עמידתם נמשכה ברוב זמן אלף הרביעי

איבערדעם דאָס קען זיין איז דער פֿשט [בכוונת הכתוב לפי פירוש הרשב"ם].

[דהנה] ס'איז ידוע, די בתי מקדשות זענען געשטאַנען אין אלף הרביעי.

ס'שטייט דאָך אין די גמרא^{כח} [דא] קע"ב שנה פון אלף הרביעי איז געבליבן [ווען עס] איז געווען דאָס חורבן [בית שני, בשנת ג' אלפים תתכ"ח], און די לעצטע קע"ב שנה [שעד התחלת אלף החמישי] איז געווען נאָכ'ן חורבן פון בית שני.

קומט דאָך אויס דער חשבון, ס'איז אַ חשבון פון באלד אַכט הונדערט און דרייסיג יאָר^{כט} [באלף הרביעי עצמו, שבו עמדו הבתי מקדשות, פחות ע"ב שהיה בסוף אלף השלישי].

דאָס זענען די ערשטע צוויי בתי מקדשות, ס'האָט זיך אָנגעהויבן סוף פון אלף השלישי, אַבער דער עיקר [זמן עמידתם] איז געווען אין אלף הרביעי.

סא

אזוי ווי דער רמב"ן^{לא} רעכנט דאָך אויס אזוי די ששית ימי המעשה, אַז יעדער טאָג [מששת ימי בראשית] ווייזט אויף איין אלף [שנים, של עמית העולם, והבריאה של כל יום]

^{כח} בגמרא עבודה זרה (ט: ח), עיין שם.

^{כט} כי בית ראשון עמד ת"י שנה, ובית שני עמד ת"כ שנה, שהם סך הכל תת"ל שנים.

^ל בנין בית המקדש הראשון היה בשנת ב' אלפים תתקכ"ח, שהם ע"ב שנים לפני אלף הרביעי. וחורבן בית שני היה בשנת ג' אלפים תתכ"ח.

^{לא} ברמב"ן בראשית (ב, ג): ודע כי נכלל עוד במלת 'לעשות', כי ששת ימי בראשית הם כל ימות עולם, כי קיומו יהיה ששת אלפים שנה, שלכך אמרו (בראשית רבה יט, ח) יומו של הקב"ה אלף שנים. והנה בשני הימים הראשונים היה העולם כולו מים, ולא נשלם בהם דבר, והם רמז לשני אלפים הראשונים שלא היה בהם קורא בשם ה', וכך אמרו (עבודה זרה ט) שני אלפים תהו. אבל היתה הבריאה ביום הראשון 'האור', כנגד האלף של ימות אדם שהיה אורו של עולם, מכיר את בוראו, ואולי לא עבד אנוש עבודה זרה עד שמת אדם הראשון. ◦ ביום השני יהי רקיע ויהי מבידל, שבו היו מובדלין נח ובניו הצדיקים, מן הרשעים שנדונו במים. ◦ ביום השלישי נראית היבשה והצמיחה ועשתה פירות, הוא האלף השלישי המתחיל בהיות אברהם בן מ"ח שנה (ב"ר סד, ד), ואז החל לקרוא בשם ה', וצמח צמח צדיק, כי מִשָּׁךְ רבים לדעת את ה', כמו שדרשו וְאֵת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחַן (לך יב, ה), וצוה את ביתו ואת בניו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט, ועלה הענין עד שקבלו זרעו את התורה בסיני, ונבנה הבית ביום ההוא, ואז נתקיימו כל המצוות שהם פירות העולם. ודע כי מעת היות 'בין השמשות' יחשב כיום מחר, ועל כן יתחיל ענין כל יום קודם לו מעט, כאשר נולד אברהם באלף השני, וכן תראה בכל יום ויום. ◦ והיום הרביעי נבראו בו 'המאורות', הגדול והקטן, והכוכבים, יומו ירמז באלף ה', הוא החל כאשר נבנה בית ראשון, ע"ב שנה אחרי בניין, עד אחרי הבית השני קע"ב שנה, והנה ביום הזה לכל בני ישראל היה אור, פי מִלֵּא כְבוֹד ה' אֵת בֵּית ה' (מלכים א' ח, יא), וְהָיָה אֹרֶךְ יְשָׁרָאֵל לְאַשׁ (ישע"י י, יז) על גבי המזבח רבוץ שם כארי אוכל הקרבנות (יומא כא. וזהו ח"ג יא), ואחרי כן הקטין אורם וגלו, כאשר יעדר במולד הלכנה, וזרחה להם כל ימי בית שני והאש על גבי המזבח רבוץ ככלב (יומא שם), ושקעו שני המאורים בערב היום, וחורב הבית. ◦ ביום החמישי שרצו המים נפש חיה, ועוף יעופף על הארץ, רמז לאלף החמישי המתחיל קע"ב שנה אחר חורבן הבית, כי בו ימשלו האומות, וְעִשָּׂה אֶדָם כְּגֵי הַיָּם כְּרֻמָּשׁ לֹא מִשָּׁל בּוֹ, כְּלָה בְּחֻקָּה הָעֹלָה יִגְרֶהוּ בְּחֻרְמּוֹ וְיִאֲסָפֶהוּ בְּמִקְמָתּוֹ (חבקוק א, יד-טו), ואין דורש את ה'. ◦ ביום הששי בבקר תוצא הארץ נֶפֶשׁ חַיָּה לְמִינָהּ בְּהֵמָה וְרֶמֶשׁ

איז מַרְמֵז אויף די מאַרעוֹת וואָס ס'וועט זיין אין 'דעם' אלף [שכנגדו]. קומט אים אויך אזוי אויס דער חֲשָׁבוֹן, אַז אין אֶלֶף הֶרְבִּיעִי זענען די פֿתִּי מִקְדָּשׁוֹת.

סב

ישוב קושיא כד-כו

ולפי זה יש לומר דחשבון אלף דור, מתחיל משעת בנין בית ראשון, שאז באו אל המנוחה ואל הנחלה בשלימות. וא"כ בהפסוק 'אלף דור' לפי הרשב"ם ותוספות, הכוונה בזה על ה' אלפים שנה של אלף הרביעי ואלף החמישי, וכדרך הבה"ג 'שב' שנה הוא דור. ועל זה אמר הפסוק דעד שיעבור זמן זה, יהא הקב"ה ממתין על דור כשר וזכאי, ובאם לאו לא תהיה עדיין קיום הבטחת העתיד של תיקון השלם, כי אז נצרך שיתעוררו לתשובה מעצמם

קומט אויס, רעכנט מען [האלף דור, שהם אלפיים שנה] פון אֶלֶף הֶרְבִּיעִי אָן.

[נאָכדעם] ווען אידן זענען געקומען קיין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, און פון ווען אָן מ'האָט געהאָט דעם חֲשָׁבוֹן, מ'האָט געבויט דאָס בית המקדש, רעכנט מען פון אֶלֶף הֶרְבִּיעִי.

סג

דאָס קען זיין איז דער פֿשֿט [בפי' הרשב"ם והתוספות], אַז דער בּוֹרָא כָּל עוֹלָמִים האָט געזאָגט איך וועל וואַרטן ביז אֶלֶף דור.

[דהנה] לויטן בה"ג, איז דאָך אֶלֶף דור, צוויי טויזנט יאָר. [שלדבריו] איז דאָך צוויי יאָר אַ דור. [וממילא] דער פֿשֿט איז, דער פסוק זאָגט איך וועל וואַרטן [מתחילת אלף הד'] ביין אֶלֶף הַשָּׁשִׁי, [שאז] אַז ס'וועט נישט זיין קיין כְּשֶׁרֶע דור, וועט נישט זיין 'דאָס רעכטיגע' [קיום של הבטחת האבות. מה שאין כן באלף הששי, שוב לא ידקדק בזה כל כך].

סד

דער אָמֶת, קיין 'ריכטיגע' גאָולֶה [בשלימות], איז דאָך נאָכנישט געווען קיינמאָל. [ואפילו] יִצְיָאֵת מִצְרַיִם איז [לכאורה טאָקע יאָ] געוועזן אַ גאָולֶה בְּשָׁלִימוֹת, אָבער מ'האָט געוואַרט [מ' שנים במדבר], און קיין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל האָט מען נישט אַריינגעפֿירט [די יוצאי מצרים עצמן], איז דאָך עס [פאַרדעם אַליין] שוין נישט געווען בְּשָׁלִימוֹת, [ווייל] ס'איז געווען אַ פֿגֶם. לויט יענעם [מצב הדור, וקדימת השנים], לויט ווי ס'האָט דעמאָלטס געברויכט צו זיין [באותו זמן], האָט געברויכט צו זיין אָן אַ שוּם פֿגֶם [בכדי שיוכל להיות עולם התיקון] אין יענע זַמַּנִּים.

סה

משא"כ באלף הששי, שהוא לאחר האלף דור, יתכן להיות הגאולה גם בדור שכולו חייב, על ידי שיתעורר לתשובה באתערותא דלעילא, על ידי אליהו ומשיח

אָבער שפּעטער [באלף הששי] איז דאָך שוין דער זַמן הַקֶּץ, קען שוין גיין [אפילו] 'אויף דעם אופן', [שתהיה התשובה לאחר מכן, דורכדעם] וואָס מ'וועט אַראָפּקומען [אליהו ומשיח] און מ'וועט מִחֲזִיר בְּתִשְׁבּוּבָה זיין [אידן, אפילו] 'וויאָזוי' דאָס דור וועט [שוין] אויסזעהן, אפילו כולו חייב. אזוי ווי ס'איז, בעונותינו הרבים.

וְחִתּוֹ אֶרֶץ לְמִנָּה, והיתה בריאתם קודם זרוע השמש, כענין שכתוב (תהלים קד, כב) תִּנְרַח הַשָּׁמֶשׁ יֵאָסְפוּן וְאֵל מְעוֹנָתָם יִרְבְּצוּן, ואז נברא האדם בצלם אלקים, והוא זמן ממשלתו, שנאמר (שם, כג) יֵצֵא אָדָם לְפַעֲלוֹ וְלַעֲבֹדְתוֹ עַד עֶרֶב, והוא האלף הששי, כי בתחלתו ימשלו בו החיות הם המלכיות אשר לא ידעו את ה', ואחרי עשיריתו כשעור הנץ החמה ליום (ענין פסחים צד), יבא הגואל שנאמר בו (תהלים פט, לו) וְכִסְאוֹ כְּשֶׁמֶשׁ נִגְדִי, וזהו בן דוד הנעשה בצלם אלקים, כדכתיב (דניאל ז, יג-יד) חָזָה הָיִית בְּחֻזִּי לִילִיא וְאָרוֹ עִם עֲנָנֵי שָׁמַיָא כְּבֹר אֱנֶשׁ אֶתְהָ הָאָרְעָה עֲתִיק יוֹמָא מָטָה וְקִדְמוּהִי הַקְּרִבוּהִי, וְלֵה יְהִי שְׁלָטָן וְיִקְרַ וּמַלְכוּ וכו'. היום השביעי שבת, רמז לעולם הבא [אלף השביעי] שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים. וְהָקָל יִשְׁמְרֵנוּ בְּכָל הַיָּמִים, וישים חלקינו עם עבדיו התמימים.

סו

על כל פנים האָט דער בורא פֿל עוֹלָמִים געזאָגט איך וועל וואַרטן וְלֶאֱלֹף דוּר, דהיינו עד לאחר אלף החמישי, שעד אז צריך שישבו בתשובה מעצמם).

סז

דאָס קען זיין דער פֿשט אין די ראשונים. [שהכתוב אומר שם בסוף ואתחנן, כי מאַהבת ה' אֶתְכֶם] וּמִשְׁמְרוּ אֶת הַשְּׁבָעָה [אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם, הוֹצִיא אֶתְכֶם וְגו']
אַבער איך וועל וואַרטן ביז אַלף דוּר. [שהרי] אַלף דוּר האָט מען געוואַרט אַמאָל, אַז עטס זאָלט ווערן 'אַליין' א דוּר פֿשר. אָן די פֿעולות [של אַתְּעֵרוּתָא דְלַעֲיִלָא], אָן די 'געוואַלד' זאָכן [של אליהו ומשיח, 'שיכופו' את כל העם לדרך התורה].

סח

ובזה מובן דברי הפלתי שכתב בהקדמת ביאת אליהו, הוא רק כשתבוא הגאולה בְּעֵתָהּ, ולא כשהוא בבחינת אחישנה. שהרי ביאת אליהו הוא רק בכדי להחזיר את ישראל בחשובה, ובזמן של אחשנה צריך שישבו ישראל מעצמם איבערדעם זאָגט דאָך טאָקע דער פֿליתל^ב, אַז דער הִנֵּה אָנְכִי שֹׁלַח לָכֶם אֶת אֱלִיָּהוּ (מלאכי ג, כג), דאָס איז נאָר אַז ס'וועט זיין [די גאולה] בְּעֵתָהּ. אַבער אַז ס'וועט זיין אַחִישָׁנָה, דעמאָלטס קומט נישט אַלִיָּהוּ.

[וביאתי ההסבר בזה^ב, וייל דעמאָלטס] וועט דאָס נישט 'אויספעלן' בְּפִשְׁטוּת, [שיקדים אליהו לבוא להחזירם בתשובה]. וואָרן ס'וועט זיין כולו זכאי.
וואָרן דעמאָלטס [בזמן מוקדם] האָט דאָך נאָר געקאָנט זיין ווען ס'איז כולו זכאי, [וממילא] האָט נישט אויסגעפעלט אַז ס'זאָל קומען פֿריער אליהו [כדי צו] מַחְזִיר בְּתִשְׁבָּה זיין.

סט

יהיה איך שיהיה, דאָס איז דער פֿשט קען זיין.

^ב בכרתי ופלתי (להגיד יונתן אייבישין זלה"ה) בקונטרס בית הספק שבסוף סימן ק"י: בשמעתין הנ"ל (עירובין מג:) דפירשו התוספות מתחלה דיום שכן דוד בא היינו 'שבא בהחלט', והקשו מאי שנא דלא חיישינן בכהן, ור"ת פירש 'ראוי לבוא'. ובהכי נחא מה שמקשין הא מְשִׁיחַ בֶּן יוֹסֵף צריך לבא קודם שיבא מְשִׁיחַ בֶּן דָּוִד, ולפירוש ר"ת נחא. והדבר צריך תלמוד וכו'. ונראה הא דכתב הרמב"ם סוף הלכות מלכים דאין הדבר מוחלט שיבא אליהו קודם משיח, אף דבגמרא אמרו כן, והא קרא [נחמן] הִנְנִי שׁוֹלֵחַ (מלאכי ג, כג) וכו'. אבל ידוע מה שאמרו חז"ל בְּעֵתָהּ אַחִישָׁנָה, לא זכו בְּעֵתָהּ, זכו אַחִישָׁנָה. וס"ל להרמב"ם, ודאי סדר ותנאי ביאת משיח הוא שאליהו בא לבשר ביאתו, רק הני מילי אם נעשה בְּעֵתָהּ, אבל אם זכו שימיהו ויחיש גאולה, מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות לשנות הסדר ואהבה של הקב"ה, כי זכו ישראל משנה השורה. והן הן דברי הרמב"ם, כי ודאי ראוי שאליהו יבא קודם לכפר, אבל אין מוחלט, כי אולי ירחם ה' להעזות על ישראל רוח קדשו לעבדו בכל לבב, ואז יחיש הפדות והגאולה למהר ביאת בן דוד מבלי בשורת אליהו ז"ל. והנה זה תליא בשני פירושים הנ"ל, אם הפירוש [האומר הריני נזיר] ביום שכן דוד בא, שחיישינן 'שבא היום', ולכן אסור ביין, על זה שפיר יש להשיב הא לא בא אליהו מאתמול, ואי לחוש שישראל יזכו בתשובה עד שימיהו ביאתו, דבר זה לא שכיח ולא מצוי בעוה"ר, כדאמרין (סנהדרין כב.) קלקלתו תקנתו, ובשביל ספק דלא שכיח כלל לא אסרו ביין וכו'. אבל אי אמרינן הפירוש 'יום שראוי לבוא', אם כן גם יום זה ראוי לבא, יהיה באופן רחוק, ואי דלא אתי אליהו מאתמול מכל מקום 'ראוי' הוא, אם היום בקול ה' ישמעו ובא בן דוד בלי אליהו, ו'ראוי' עכ"פ מיקרי. והנה יש לכאורה ראייה לפירוש ר"ת וכו' [עיי"ש]. ובזה דברי הרמב"ם ברורים וכו' [עיי"ש]. ובזה יובנו דברי התוס' הנ"ל, דלפי' ראשון שכן דוד בא בהחלט, וקשה הא מְשִׁיחַ בֶּן יוֹסֵף לא בא, כי כך הסדר להיות מְשִׁיחַ בֶּן יוֹסֵף מבשר קודם מְשִׁיחַ בֶּן דָּוִד, וליכא למימר דאולי יזכו ישראל ויהיה אחישנה ויבוא מְשִׁיחַ בֶּן דָּוִד תיכף, דלדבר דלא שכיח לא גזרינן לאסור בנזירות משום ספק רחוק וכו'. אבל לפירוש ר"ת דפירשו 'ראוי לבוא', לא קשה ממשית בן יוסף, דאולי אחישנה כנ"ל, ואי דלא שכיח מה, עכ"פ ראוי לבא, יהיה באיזה אופן שיהיה, שכיח או לא שכיח וכו'. [וע"ע כעין זה בשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סימן ריג). ועיין ביואל משה (א, נגד-ג) בענין דברי הפלתי].

^ב בכמה דרושים, ומהם בס"ג אחרי קדושים תשכ"א (לשון קדשו קונטרס רחצ ח"א, אות נו).

הָאֵט דער בּוֹרָא כָּל עוֹלָמִים געזאָגט, אײַך וועל וואַרטן ביז ס'וועט זײַן אַ דוּר זפּאײ, וועל אײַך וואַרטן אַלף דוּר, [דהכונה] ביז צום אַלף הַשְּׁשִׁי.
[אַבער] אײַן אַלף הַשְּׁשִׁי אַז מ'קומט שוין אַרײַן, קען שוין זײַן די גאַנצֶה [אפילו אײַן] אַ דוּר שכולו חײב. אַזוי ווי ס'איז נעבעך^ל, בענוותינִו הַרְבִּים.
אַבער אויכעט נאָר מיט תְּשׁוּבָה שְׁלִימָה וואָס ס'וועט זײַן דורך זײ, דורכן מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ און אַלְהֵו הַנִּבְיָא.
דאָס איז אַ פִּשְׁטוּת [דבלי תשובה אי אפשר לזכות להאור דלעתיד].

ע

דאָס איז דער פִּשְׁט קאָן זײַן וואָס זײ זאָגן די ראשונים, אַז דער בּוֹרָא כָּל עוֹלָמִים הָאֵט געזאָגט, וְהָיָה עֲקֵב תִּשְׁמָעוּן וועט זײַן וְשָׁמַר ה' אֶלְקֶיךָ 'לָךְ', פֶּאָר דיר אַלײַן. אַבער אַז נישט, וועט מען וואַרטן ביז אַלף דוּר. [דהיינו] ביז צום אַלף הַשְּׁשִׁי.
[אַבער] דער אַלף הַשְּׁשִׁי איז [שוין] נאָך די אַלף דוּר פונעם בנין בית המקדש.

עא

אַבער בַּעֲנוּתֵינוּ הַרְבִּים יֵצְאוּ מֵה שְׁעֵי אֲוֶלָה.
פֶּון אַלף הַשְּׁשִׁי [אַלײַן] איז שוין אויך נעבעך אַוועק באַלד [איבער] צוויי דריטלִי איז שוין באַלד אַדורך. [און] מ'דארף מיר רַחֲמֵי שְׁמַיִם.
[נאָר] ס'איז דעך 'דאָך' שוין בְּקֶרֶב, ס'איז 'דאָך' שוין נענטער.
ס'מוז דאָך שוין זײַן בְּקֶרֶב.

קעט

ברכת הקודש

מ'זאָל מיר זוכֶה זײַן בְּמַהֲרָה: מ'זאָל מיר זוכֶה זײַן נאָך צו זען עפעס אַ יְשׁוּעָה.
מ'זאָל מיר בְּקֶרֶב זוכֶה זײַן צו די יְשׁוּעָה, וואָס אײַדן דאַרפן געהאַלפן ווערן.
און ביז דערווייל זאָל מען זיך אָנכאַפֿן, מ'זאָל אָנכאַפֿן אײַן דַּרְכֵי תְּשׁוּבָה.
אויף דעם אַלײַן ברויך מען האָבן הִכָּנָה, ברויך מען תְּשׁוּבָה טון 'דערפריער' [בבחינת תשובה הקטנה דעת, בכדי] אַז [ווען] ס'וועט קומען אַלְהֵו וּמְשִׁיחַ, זאָל מיר זײַן פֶּון די וואָס זײ וועלן 'דעמאַלטס' טון אֲמַת־דִּיג תְּשׁוּבָה [בבחינת הגדולה דלעתיד]^ל.
מ'זאָל זײַן פֶּון די געהאַלפענע. מ'זאָל מיר זוכֶה זײַן צו זען די יְשׁוּעָה שְׁלִימָה.
מ'זאָל דבוק זײַן אײַן דֶּרֶךְ הָאֱמֶת.
מ'זאָל מיר זוכֶה זײַן צו זען בְּמַהֲרָה, בְּהַתְּרוֹמְמוֹת קֶרֶן הַתּוֹרָה וְיִשְׂרָאֵל, וּבְהַתְּגַלּוּת כְּבוֹד שְׁמַיִם עָלֵינוּ, בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ אָמֵן.

^ל הײנו רוב ככולו, ולא כולו ממש. או שלענין לזכות להגאולה, הם בגדר חײב. וכמו שמבאר רבינו זה בוואל משה (א, ז), ע״ש באורך.

^ל וכלשון הגמרא דלעיל.

^ל יתכן שהיתה כוונת רבינו כאן על 'דריי פערטל'.

^ל וכמו שהזכיר רבינו מזה לעיל בהדרוש (באות נח).